

Samvær

Samvær for traumatiserte barn

Eva Steinbakk
psykologspesialist, privatpraktiserende

Hilde Thomsen
Illustratør

Kan møter mellom traumatiserte barn og deres foreldre bidra til reparasjon av barnet, eller er det noe barnet må skånes for? Og kan slike møter skje innenfor de rammer loven gir for samvær mellom barn og foreldre?

Man kan anbefale at barn møter egne foreldre i en behandlingskontakt, selv om foreldrene er de som har påført traumene. Dette er imidlertid ikke det samme som å anbefale at barn og foreldre skal møtes innenfor lovens rammer for samvær.

Rett til familieliv

I oktober 2017 avsa Høyesterett dom i «Jakob-saken»¹. «Jakob» var seks uker da han ved minst to anledninger ble påført til sammen 19 ribbensbrudd av en av foreldrene. Høyesteretts vedtak om at foreldrene skulle ha rett til ett samvær i året av én times varighet, vakte en rekke sterke reaksjoner fra engasjerte fagfolk med større eller mindre innsikt i den konkrete saken. Reaksjonene kom til uttrykk i utsagn av typen «Skal et barn som fortsatt er preget av traumer som foreldrenes (manglende) omsorg har påført dem, pålegges samvær med de samme foreldrene?» og «Samvær vil retraumatisere barnet med store konsekvenser på kort og lang sikt». Stemmene som ga uttrykk for at kontakt mellom barn og foreldre i visse situasjonen kunne være reparerende, møtte motbør.

Når psykologer tar steget inn i rettssalen, må vi derfor være bevisst på å skille mellom begrepene samvær og behandlingskontakt

Risiko for retraumatisering ved samvær er aktuelt å vurdere i mange av sakene der barnevernet har overtatt omsorgen. I Jakob-saken la Høyesterett til grunn at barnets sårbarhet var et særlig forhold som det måtte tas hensyn til når samvær mellom ham og foreldrene skulle fastsettes. Samtidig viste Høyesterett til foreldrenes og barnets rett til respekt for sitt familieliv, en rett som er beskyttet etter Grunnlovens §102 og Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 8. For barnets del må det også ses hen til FNs konvensjon om barnets rettigheter (Barnekonvensjonen) artikkel 16 og artikkel 9 nr. 3 om et barns rett til familieliv etter at det offentlige har overtatt omsorgen. Kort sagt: Fylkesnemnda og domstol må forholde seg til at norsk lov sier at foreldre og barn har rett til et familieliv, også i tilfeller der foreldrene har påført barna skader.

¹[1] HR-2017-2015-A, sak nr. 2017/614

Skade eller reparasjon?

Sakkyndighetsrollen står i spennet mellom psykologisk forskning og kunnskap om barnets beste, og de lover om samvær mellom barn og foreldre som domstolen må og skal forholde seg til.

Som sakkyndig psykolog utreder jeg ofte saker der samvær skal fastsettes mellom traumatiserte barn og foreldre som har påført barna traumer. Barnevernet argumenterer med at barnet ikke bør ha samvær med sine foreldre fordi samvær innebærer traumepåminnere som destabiliserer barnets fungering og bringer det utenfor «toleransevinduet». De viser da gjerne til reaksjoner hos barnet både i forkant og etterkant av et samvær, reaksjoner som at det tisser på seg, får søvnvansker, har tilbakevendende mareritt, viser ubehag, tyr til repeterende ritualer, har konsentrasjonsvansker og økt kroppslig uro både hjemme og på skolen, alt reaksjoner som over tid skader barnets utvikling.

Fra foreldrenes side argumenteres det ofte med at gode samvær kan virke reparerende på barnets tidligere ervervede traumer. Samvær kan bidra til at barnet får mulighet til å møte foreldrene i en trygg situasjon. Ved at barnet får møte sine foreldre unngår man at barnet utvikler unngåelsesatferd, noe som på lengre sikt kan øke barnets angst. Dersom barnet tilhører en minoritet, argumenteres det i tillegg med viktigheten av at barnet beholder kontakt med sin biologiske familie av hensyn til opphavskulturen.

Psykologer (enten de er rettsoppnevnte sakkyndige eller behandlere fra BUP, DPS m.m.) føres som vitner for å opplyse saken for domstolen. Uavhengig av hvilken rolle psykologen har, koker spørsmålet de skal besvare, ofte ned til: Er det barnets beste å ha samvær med foreldrene?

Dessverre preges diskusjonen ofte av at premissene for spørsmålet ikke er godt nok definert for den som skal svare på det. Det juridiske begrepet samvær brukes ofte synonymt med foreldrekontakt i psykologisk behandling uten at dette blir tydeliggjort for retten. Man risikerer derfor at to psykologer, som i utgangspunktet er faglig enige, gir forskjellige svar når de står i vitneboksen. Den ene psykologen tar utgangspunkt i det juridiske begrepet samvær, og den andre besvarer spørsmålet med utgangspunkt i behandling av traumer.

Psykologisk behandling av traumer

Det er ikke faglig omstridt at traumer hos barn kan behandles, og det er utviklet flere effektive behandlingsteknikker spesifikt rettet mot behandling av traumer hos barn.² Men: Behandling av barn med posttraumatisk stress forutsetter at barnets omsorgsbetingelser er endret fra utrygt til trygt. Det krever også at akkurat dette barnets historie kartlegges nøye av en faglig kompetent behandler.

Det å snakke om eller møte foreldrene kan vekke svært sterke reaksjoner hos barnet. Når barnet eksponeres for traumepåminnere, må det i etterkant få hjelp til å forstå sammenhengen mellom egen historikk og de fysiologiske reaksjonene tidligere erfaringer fortsatt utløser.

Ser vi på traumebehandling for barn (f.eks. traumefokusert kognitiv atferdsterapi, TF-CBT), ser vi at behandlingen gis individuelt, og den gis av behandlere som har fått opplæring i den spesifikke metoden, i tillegg til at det legges særlig vekt på å utvikle og opprettholde en god terapeutisk allianse mellom barn og behandler.

Et behandlingsforløp kan lære både barnet, fosterforeldre og biologiske foreldre nye ferdigheter som kan hjelpe dem til å redusere barnets stressreaksjoner i møtet med traumepåminnere og

²[2] Tine Jensen gir for eksempel en kortfattet gjennomgang av dokumentert traumebehandling av barn på psykologisk.no/2019/01/nye-anbefalinger-for-behandling-av-traumerelaterte-lidelser.

bearbeide barnets tanker og følelser knyttet til traumehendelsen. Behandlingen kan også hjelpe barnet, fosterforeldrene og biologiske foreldre med å forholde seg til tanker og følelser som vil komme i fremtiden i forbindelse med eksempelvis samvær.

I et kontrollert behandlingsløp som skissert over, kan biologiske foreldre få hjelp til hvordan de kan møte barnet på best mulig måte. Dette behøver i første omgang ikke skje ved et direkte møte, men kan skje indirekte ved brev og/eller videoptak der foreldre får hjelp til å formulere sitt budskap slik at barnet trygges.

Forutsigbare og strukturerte betingelser omkring kontakt/dialog mellom foreldre og barn er spesielt viktig i saker der et impulsivt utsagn eller handling kan få store konsekvenser.

Undertegnede mener det generelt er faglig forsvarlig å eksponere et barn for den/det som forårsaket traumat, dersom det skjer som ledd i et individuelt tilrettelagt opplegg som er faglig forankret, og som overvåkes og evalueres av fagpersoner med nødvendig kompetanse underveis. Men det å anbefale at et barn som er påført traumer, kan møte sine foreldre i en behandlingskontakt, er ikke det samme som å anbefale at barn og foreldre skal møtes innenfor de rammer som samvær etter loven gir.

Det er nemlig flere prinsipielle forskjeller på psykologisk behandling og samvær.

Samvær etter loven

Det samværet domstolen fastsetter, skal barnevernet gjennomføre. Dersom domstolen bestemmer at det skal være tilsyn under samværet, utnevner barnevernet en tilsynsfører. Barnevernet kan på eget initiativ øke samvær mellom barn og foreldre. Dersom det imidlertid er behov for reduksjon av samvær, har barnevernet ikke anledning til å forkorte eller redusere samværet. Barnevernet må da be fylkesnemnda om en fornyet behandling av spørsmålet.

Barn som skal vokse opp i fosterhjem, har vanligvis en times samvær med sine foreldre 3 - 6 ganger pr. år. Et samværsomfang på 3 - 6 ganger i året er tilstrekkelig for at et barn skal få kjennskap til sine biologiske foreldre, men et slikt samvær er ikke tilstrekkelig, verken i omfang eller fleksibilitet, til at det er mulig å drive traumebehandling som involverer biologiske foreldre (herunder eksponeringsterapi) på traumeutsatte barn. Tilsynspersonell i regi av familievernkontor eller barnevern har heller ikke den nødvendige opplæring eller faglige kompetanse som kreves for å gjennomføre psykologisk behandling av traumatiserte barn.

Dersom man under samvær velger å eksponere et traumeutsatt barn for en forelder som har påført barnet traume, er risikoen svært stor for at forelderen vil fungere som en traumepåminner som øker barnets angst, uten at det gir særlig positive helsegevinster for barnet. Snarere tvert imot kan slik eksponering utenfor behandlingssammenheng sette barnets utvikling tilbake og destabilisere en begynnende stabilisering i barnets fungering. Dette gjelder spesielt for de yngre barna, som ikke har språk eller kognitive forutsetninger til å forstå rammene for samvær.

I en rekke saker vil det derfor ikke være forsvarlig eller til barnets beste å fastsette samvær.

Kontakt, ikke samvær

Som nevnt over, er det en prinsipiell forskjell på «juridisk samvær» og «behandlingskontakt» mellom et barn og barnets foreldre. Borgarting lagmannsrett avsa nylig en spennende dom³der retten

³[3] Saken er anket til høyesterett og derfor ikke rettskraftig i skrivende stund.

konkluderte med at samvær fastsatt av domstolen, og innenfor de rammer barnevernloven ga, innebar en reell og aktuell risiko for retraumatisering. Lagmannsretten kom derfor til at det forelå en klar risiko for retraumatisering, som i den konkrete saken utgjorde spesielle og sterke grunner til å nekte samvær. At det ikke skulle være samvær etter barnevernloven, var ifølge lagmannsretten likevel ikke til hinder for at barnevernet kunne fastsette møter mellom barn og foreldre i en terapeutisk sammenheng. Lagmannsretten anså det som viktig at barnevernet planla og igangsatte en terapeutisk behandling av barnet som også tok sikte på en hensiktsmessig reintroduksjon av barnets biologiske foreldre. Retten la til grunn at et slikt møte ikke kunne besluttes på en bestemt dato, men måtte skje på den måten den ansvarlige behandler fant forsvarlig og hensiktsmessig.

Jeg mener denne dommen favner de problemstillinger som ble reist i Jacob-saken, på en ryddig og nyansert måte. Kontakt mellom barn som har vært utsatte for traumer, og deres foreldre er ikke nødvendigvis et spørsmål om enten/eller, det kan være både og.

Når psykologer tar steget inn i rettssalen, må vi derfor være bevisst på å skille mellom begrepene samvær og behandlingskontakt. Dersom man anbefaler behandlingskontakt, må retten få forklart hva en slik prosess krever av tid og kompetanse, slik at behandling av traumer der foreldrene inngår, ikke forveksles med samvær.